Österbottens välfärdsområde
Pohjanmaan hyvinvointialue

28.10.2026

Vammaisneuvostolle arvioitavaksi ja kommentoitavaksi,

IMO-käsikirja

Hyvä vammaisneuvosto

Hyvinvointialueella on laadittu vammaispalvelujen itsemääräämisoikeuden käsikirja, IMO-käsikirja, joka ohessa ruotsinkielisenä liitteenä. Suomenkielinen käännös on valmistumassa piakkoin. Käsikirja on syntynyt moniammatillisena yhteistyönä, mutta päävastuu sen koostamisessa on ollut moniammatillisen IMO-asiantuntijaryhmän sosiaalityöntekijöillä Ann-Sofi Blomilla ja Gun Wikströmillä. Kiitos heille siitä.

Käsikirjan perustana ovat YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus sekä laki kehitysvammaisten erityishuollosta. Suomea oikeudellisesti sitova YK:n vammaisyleissopimus tuli Suomessa voimaan 10.6.2016. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevalla yleissopimuksella oli suora vaikutus erityishuoltolain vuoden 2016 uudistukseen. Kehitysvammaisten erityishuollosta annettuun lakiin tehtiin tuolloin muutokset, joita yleissopimuksen ratifiointi edellytti. Lakiin lisättiin säännökset itsemääräämisoikeuden ja itsenäisen suoriutumisen tukemisesta, rajoitustoimenpiteiden ennaltaehkäisemisestä ja vähentämisestä sekä niiden käytön välttämättömyydestä, oikeasuhtaisuudesta ja viimesijaisuudesta. Uudistus vahvisti erityishuollossa olevien henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksia sekä oikeusturvaa.

Käsikirjaa tarvitaan, jotta kansainväliset velvoitteet ja kansallisen lainsäädännön vaatimukset voidaan muuttaa yhteisiksi, ymmärrettäviksi ja konkreettisiksi toimintatavoiksi. Erityishuoltolain 3:tta lukua ja STM:n ohjeita on itsemääräämisoikeus kysymyksissä sovellettu hyvinvointialueella jo lain hyvinvointialueen perustammisesta lähtien. Kyseiselle käsikirjalle on kuitenkin tarvetta. Lainsäädäntö määrittelee oikeudet ja velvollisuudet, mutta käsikirja auttaa henkilöstöä soveltamaan niitä yhdenmukaisemmin arjen tilanteissa. Yhteinen käsikirja tukee henkilöstön perehdytystä ja osaamista sekä hyvinvointialueen omavalvontaa, ohjausta ja valvontaa. Itsemääräämisoikeuden käsikirja on näin ollen sekä henkilöstön käytännön työväline että hyvinvointialueen yhteinen sitoumus. Sen avulla rakennetaan yhteistä toimintakulttuuria.

Sosiaali- ja terveysministeriön tavoitteena on uudistaa koko sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä siten, että asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeudesta, sen vahvistamisesta ja rajoittamisen edellytyksistä säädetään nykyistä kattavammin. Lainsäädäntövalmistelua tukevan seurantaryhmän toimikausi jatkuu vuoden 2027 loppuun. Osana tätä kokonaisuutta Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee myös valtakunnallista itsemääräämisoikeuden opasta eli IMO-opasta, jonka on tarkoitus valmistua vuoden 2026 loppuun mennessä. Nyt valmistunut käsikirja avaa itsemääräämisoikeudellisia asioita siis pelkästään erityishuoltolain määrittämissä raameissa.

Käsikirjaa päivitetään, jos lainsäädännössä tai sen valtakunnallisessa tulkinnassa tapahtuu muutoksia. Päivittämisestä vastaa Pohjanmaan hyvinvointialueen vaativan moniammatillisen tuen IMO-asioiden monialainen asiantuntijaryhmä.

Vammaisneuvoston käsittelyn jälkeen käsikirja etenee hyväksyttäväksi hyvinvointialueen johtoryhmään ja edelleen joulukuussa aluehallituksen kokoukseen. Samassa yhteydessä päätetään myös käsikirjan julkaisukanavista.

Työryhmän puolesta, Tiina Peltokorpi-Heikkilä, asumisen ja päiväaikaisen toiminnan päällikkö, vammaispalvelut

Till rådet för personer med funktionsnedsättning för bedömning och kommentarer, IMO-handbok

Bästa råd för personer med funktionsnedsättning,

Välfärdsområdet har utarbetat en handbok om självbestämmanderätt inom funktionshinderservice, en så kallad IMO-handbok. Handboken bifogas på svenska. Den finskspråkiga översättningen färdigställs inom kort. Handboken har tagits fram genom multiprofessionellt samarbete. Huvudansvaret för sammanställningen har legat hos socialarbetarna Ann-Sofi Blom och Gun Wikström, som ingår i den multiprofessionella för frågor som gäller självbestämmanderätt. Ett varmt tack till dem för deras värdefulla arbete.

Handboken grundar sig på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda. FN:s funktionsrättskonvention, som är rättsligt bindande för Finland, trädde i kraft i Finland den 10 juni 2016.

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning hade en direkt inverkan på 2016 års revidering av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda. I lagen gjordes då de ändringar som ratificeringen av konventionen förutsatte. Bestämmelser om stöd för självbestämmanderätten och förmågan att klara sig på egen hand samt om förebyggande och minskning av användningen av begränsningsåtgärder infördes i lagen. Därtill infördes bestämmelser om att begränsningsåtgärder ska vara nödvändiga, proportionerliga och användas som en sista utväg. Revideringen stärkte de grundläggande och mänskliga rättigheterna samt rättssäkerheten för personer som får specialomsorger.

Handboken behövs för att internationella förpliktelser och kraven i den nationella lagstiftningen ska kunna omsättas i gemensamma, begripliga och konkreta arbetssätt. Bestämmelserna i 3 a kap. i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda och Social- och hälsovårdsministeriets anvisningar om självbestämmanderätt har tillämpats inom välfärdsområdet sedan välfärdsområdet inrättades. Det finns trots detta ett tydligt behov av en gemensam handbok.

Lagstiftningen fastställer rättigheterna och skyldigheterna, medan handboken hjälper personalen att tillämpa bestämmelserna mer enhetligt i vardagliga situationer. Den gemensamma handboken stöder introduktionen av personalen och stärker personalens kompetens. Den stöder också välfärdsområdets egenkontroll, styrning och tillsyn. Handboken om självbestämmanderätt är därmed både ett praktiskt arbetsredskap för personalen och ett gemensamt åtagande för välfärdsområdet. Med hjälp av handboken bygger vi upp en gemensam verksamhetskultur.

Social- och hälsovårdsministeriets mål är att reformera lagstiftningen för hela social- och hälsovården så att bestämmelserna om klienternas och patienternas självbestämmanderätt, stärkandet av den och förutsättningarna för att begränsa den blir mer heltäckande än i dag.

Mandatperioden för den uppföljningsgrupp som stöder lagberedningen fortsätter till utgången av 2027.

Som en del av denna helhet bereder Social- och hälsovårdsministeriet även en nationell handbok om självbestämmanderätt, en så kallad IMO-handbok. Avsikten är att handboken ska färdigställas före utgången av 2026. Den handbok som välfärdsområdet nu har utarbetat behandlar frågor som gäller självbestämmanderätt enbart inom de ramar som fastställs i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda.

Handbokens aktualitet säkerställs genom att innehållet uppdateras när det sker förändringar i lagstiftningen eller i den nationella tolkningen av den. För uppdateringsarbetet ansvarar Österbottens välfärdsområdes sektorsövergripande sakkunniggrupp för IMO-frågor inom det krävande multiprofessionella stödet.

Efter handikapprådets bedömning och kommentarer förs handboken till välfärdsområdets ledningsgrupp för godkännande och därefter till områdesstyrelsen för behandling i december. I samband med behandlingen fattas även beslut om handbokens publiceringskanaler.

På arbetsgruppens vägnar

Tiina Peltokorpi-Heikkilä
Chef för boendeservice och dagverksamhet
Funktionshinderservice